

Вельмишановний пане Ректоре!

Шановні колеги із Сучавського університету імені Штефана Великого!

Шановні колеги із Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича!

Мені випала сьогодні велика честь отримати звання Почесного доктора Сучавського університету імені Стефана Великого. Дякую колективу університету, Вченій Раді і Ректору особисто за таку високу оцінку моєї роботи.

Хочу сказати, що це є оцінка не тільки моїх заслуг, але й заслуг всього колективу нашого університету. Співпраця наших університетів – це приклад розвитку дружніх стосунків між науковцями, викладачами і студентами двох сусідніх країн, приклад плідного та успішного прикордонного співробітництва.

Стосунки між нашими університетами, країнами і народами вписуються в контекст розвитку людства на початку третього тисячоліття з усіма його успіхами, проблемами й викликами.

Головною негативною тенденцією сучасного суспільства в наших двох державах, як і в усьому світі, залишаються кризові ситуації в економіці. Це призводить до росту бюрократичного свавілля, спотворює конструктивну роль держави і безпрецедентно політизує суспільство. Політика дуже дорого коштує суспільству, і через це на передній план виходить необхідність соціальної самоорганізації населення, розвиток творчої самодіяльності людей, створення громадянського суспільства. І в цьому процесі визначальну роль мають зіграти університети, які є центрами науки, освіти й культури в суспільстві.

У питаннях наукових досліджень, у питаннях обміну навчальними програмами, студентами, викладачами ми зробили вже досить багато, хоча і в цих сферах є що й куди розвивати.

Але місія університету в суспільстві ширша, ніж просто займатися наукою та навчати молодь. Університети є також центрами духовності, що покликані осмислювати проблеми життя, формувати певні моральні та

етичні орієнтири в людському суспільстві, дбати про розвиток культурних запитів, естетичних уподобань у відповідності з розмаїттям прогресу.

На певних особливостях сучасного життя, на завданнях, що стоять перед університетами (та й у цілому перед інтелігенцією), сьогодні мені хотілося б коротко зупинитися.

В останні роки минулого століття, на зламі тисячоліть історичні процеси значно прискорилися. Майбутнє настає настільки швидко, що люди не встигають до нього пристосуватися, а воно вже знову змінюється. Ще в недалекому минулому покоління батьків і дітей жили в одному і тому ж типі культури. Сьогодні покоління людей, кому більше 60 років, середнє покоління та молодь живуть у різних субкультурах. Важко поєднати в одну ціннісну систему людей, які пам'ятають патефон, калоші та духовий оркестр за селом на толоці або навіть у міському парку, і молодь – із її компакт-дисками й світоглядом, що сформований відео багажем, уривками кліпів та ідолами поп-культури.

Суттєво змінилося сприйняття світу. Якщо раніше люди жили в гармонії з природними ритмами, наприклад сходом і заходом сонця, сезонно-кліматичними особливостями, то зараз сприйняття світу відбувається за посередництвом електроніки, засобів масової інформації, громадської думки.

Людська спільнота, що увійшла в третє тисячоліття, значною мірою складається з людей, які відчули близькість зла. В попередні століття деформуючі соціальні сили зачіпали в основному урядові верхівки й правлячу еліту. В ХХ ст. людство пережило дві світових війни та десятки, якщо не сотні, локальних конфліктів. Існували держави із суворими і навіть диктаторськими режимами. На жаль, і зараз в світі існують країни, де влада не виконує своїх власних законів. Це ускладнює соціальний захист людини і не гарантує дотримання її прав та свобод.

Людство за свою довголітню історію перебрало різні шляхи покращення свого майбутнього. І на сьогодні вже стало зрозуміло, що найбільш важливою цінністю є морально-етичні надбання історії – те, що випробувано віковим

досвідом людства, що суттєво впливає на різні сторони життя суспільства. Прикладом впливу етико-релігійного вчення на організаційні структури держави є відомий феномен виникнення капіталізму, що базується на вченні Конфуція. Ця форма організації виробництва й суспільства в цілому успішно розвивається в Китаї і навіть зуміла кинути виклик ліберальному капіталізму США. А недавній візит голови КНР до Вашингтона розглядався багатьма політологами як своєрідна «передача факела».

Всесвітня історія вчить, що існує моральна межа, переступивши яку суспільства гинуть. На думку авторитетних істориків, за всю історію людства існувало близько 20 цивілізацій, з яких дійшли до нас Будистська, Християнська та Мусульманська, тобто ті, які створили великі моральні цінності. Отже, мораль, якщо розглядати її в довгій перспективі, – це не просто правила поведінки, а це спосіб виживання людей. Держави, які ігнорували або порушували правила моральності більше декількох десятків років не існували. Мораль не може бути новою чи старою, вона вічна, адже існує 10 заповідей – чітко сформованих моральних імперативів, що проходять через усю історію людства.

Люди завжди цінували свої святих як моральні авторитети, що уособлюють надію на майбутнє. Роль моральних авторитетів дуже зростає в наш час, коли засоби масової комунікації миттєво розносять будь-яку інформацію по всьому світові. Не випадково в ХХ ст. такі авторитети, як Ганді, Кінг, мати Тереза, Сахаров, Іоан Павло II мали більший вплив на людей, ніж масові політичні партії. Майбутнє кожної нації визначається не надрами і багатствами, а рівнем духовності суспільства, його науковим та інтелектуальним потенціалом.

Як мені видається поширення, прищеплення, пропаганда моральних цінностей, підтримка моральних авторитетів у суспільстві, виховання моральних політиків і є одним із важливих завдань інтелігенції, одним із викликів університетів.

Підраховано, що життя людини нараховує приблизно 700 тисяч годин. Із них 400 тис. іде на сон і обслуговування власного тіла. Власне на духовне життя залишається біля 200 тисяч. Це дуже мало, але час має чудову здатність – він розширюється від ціннісного духовного наповнення.

Поняття духовності включає ряд рис і першою в списку йде толерантність, що означає не тільки терпимість, але й розуміння.

У практичному житті кожної людини жодна мета не може бути єдиною. Інакше вона перетворюється на предмет фанатичної віри. А як показала практика ХХ ст., фанатизм є великою небезпекою для людства. Він може перетворити чесних людей на носіїв зла. Наприклад, у свій час багато чесних людей фанатично повірили в класову боротьбу, яка, по суті, виправдовує сили зла.

Мудрість у тому, щоб зрозуміти, що людське життя вище за штучні цінності. Суспільство не може вимагати від людей постійних жертв, а тим більше – смерті. Бертольд Брехт писав: «Нещасним є те суспільство, яке потребує героїв». А інший інтелектуал Умберто Еко висловився: «Бійтеся тих, хто схильний віддавати життя за істину. Як правило, вони із своїм життям віддають життя багатьох інших (ще до того, як віддадуть своє). А часто – і замість того, щоб віддати своє».

Важливим є також принцип несилового протистояння добра та зла. Це не означає, що проти ворогів суспільства не можна чинити насилля. Але дуже важливо зрозуміти, що насилля не повинно застосовуватись, коли це можливо, а тільки тоді, коли це необхідно. Крім того, треба пам'ятати, що насилля веде до зла, іноді більшого ніж те, на яке воно було націлене.

Завдання університетів бути центрами духовності в суспільстві. Було б чудово, якби духовність стала нормою співжиття людей у світі. Це не просто, але це одна із місій університетів.

Університети мають навчати й виховувати таких політичних особистостей, які би своїм служінням людям, справі, державі служили певним орієнтиром у суспільстві. А знання, які продукує і передає університет, має

бути компасом у формуванні наукового світогляду, в царині духу й моралі. Цей компас повинен указувати шлях в пошуках істини, бути порадиником у нагальних питаннях сьогодення.

Вигляд нашого складного й суперечливого світу активно змінює глобалізація. Народи Землі як ніколи гостро відчують свою взаємозалежність, тисячокілометрові відстані суттєво скорочуються...

Людству пора задуматись: добро чи зло несе глобалізація? Які потенційні можливості цього процесу? Які явні чи приховані загрози він несе у собі?

Оперативно глобалізація здійснюється через універсалізацію результатів науково-технічного прогресу. Особливо в тих галузях, що пов'язані з утворенням світового ринку товарів і капіталів. Важливу роль у цьому процесі відіграє Інтернет, засоби масової комунікації планетарного масштабу, потужні електронно-інформаційні системи.

Разом із цим глобалізація – це і нав'язування західного способу життя всім народам. Фактично здійснюється диктат технологічно розвинутих країн по відношенню до економічно слабших. Це призводить до ліквідації національних перегородок в економіці, залучення національних економік до світового ринку. А там, у жорсткій конкурентній боротьбі перемагає сильніший.

У широкому розумінні глобалізація спостерігається вже багато століть. Глобалізацією можна вважати і розвиток «ноосфери» – сфери розуму, екуменічні рухи та багато інших цивілізаційних процесів. У політичній історії ідея глобалізації використовувалась безліч разів: від знаменитих походів Олександра Македонського до ідей світового панування та «світової революції».

Але ці процеси не стосуються антропологічних основ всесвітньої історії та культури. Людство, як було, так і залишилось етнічним архіпелагом. Продовжують існувати специфічні культурні формоутворення з окресленими природними кордонами: Середземномор'я, Європа, Китай, Росія, Америка,

Африка, Тихоокеанський регіон. Вони є складовими світового процесу, але мають свою специфіку.

Демократія також глобалізується. На шлях демократичного розвитку стали понад половину держав світу, демократія стала імперативом нашої епохи. Але демократію сьогодні не варто розуміти, як просто владу більшості. Нині стало загальноприйнятим у розвинених суспільствах, що демократія – це передусім верховенство закону в правовому суспільстві, принцип плюралізму, толерантність і принцип свободи та утвердження особистостей.

Попри всю важливість науково-технічного прогресу і необхідність розвитку природничих і технічних наук, як мені здається, сьогодні особливо зростає роль гуманітарних, які повинні вивчати суспільні процеси, відслідковувати і прогнозувати їх наслідки, пізнавати постійні зміни, що мають місце в людині і суспільстві. І це також є наше завдання, завдання наших колег і наших інституцій.

Проф., д. ф. - м. н. Степан Мельничук